© Değerler Eğitimi Dergisi

Cilt 17, No. 38, *295-331*, Aralık 2019

Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi ve Diğer Duyuşsal Süreçlerde Ölçme ve Değerlendirme: Sorunlar ve Çözüme Yönelik Etkinlik Örnekleri*

Assessment and Evaluation in Social Studies Values Education and Other Affective Process: Problems and Activity Examples for Solution**

Mustafa TAHİROĞLU, Sorumlu Yazar, Doç. Dr.
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.
E-mail: mtahiroglu80@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8862-3234

Turhan ÇETİN, Prof. Dr.
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi.
E-mail: turhan.cetin03@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2229-5255

ISSN: 1303-880X
e-ISSN: 2667-7504
http://ded.dem.org.tr

Geliş/Received: 13.06.2019
Kabul/Accepted: 23.08.2019
Makale Yayın: 25.12.2019
Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Atıf/Citation: Tahiroğlu, M. & Çetin, T. (2019). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi ve Diğer Duyuşsal Süreçlerde Ölçme ve Değerlendirme: Sorunlar ve Çözüme Yönelik Etkinlik Örnekleri. *Değerler Eğitimi Dergisi,17* (38), 295-331. **DOI:** 10.34234/ded.577347

*Bu makale, "17. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Sempozyumunda (11-14 Nisan 2018, Ankara) sözlü olarak sunulan bildirinin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek hazırlanmıştır.

**This article is prepared through the paper presented at the 17th International Symposium of Primary School Teaching. (11-14 Nisan 2018, Ankara).

Öz: Bilindiği üzere, ölçme ve değerlendirme bilişsel, duyuşsal ve psikomotor kazanımlar olmak üzere üç alanda ele alınmaktadır. Bu alanlardaki bilişsel ve psikomotor kazanımlar, belli sınavlar veya etkinliklerle kolaylıkla ölçülebilirken, duyuşsal kazanımların ölçülmesi bu kadar kolay olmayabilir. Çünkü duyuşsal davranışların, kişiden kişiye farklılık gösterebileceği gibi kişinin o anki içinde bulunduğu koşullara göre de değişebileceği; bu yüzden de tek bir doğru veya yanlışın olmadığı savunulmaktadır. Ayrıca kişinin, içinde bulunduğu duruma göre gerçek düşüncelerini yansıtmayabileceği de bilinmektedir. Bu ve benzeri durumlar, duyuşsal eğitiminin sonuçlarını ölçmenin zor ve zahmetli bir iş olduğunu göstermektedir. Ancak son zamanlarda alandaki gelişmeler, insanların duygularını ifade etme yollarının belirlenebileceğini ve duygu, değer, davranış arasındaki ilişkinin tespit edilebileceğini ortaya koymaktadır. Literatür incelendiğinde, duyuşsal eğitim ve ölçme süreçlerinin temelde birbirini takip eden benzer işlemlerden oluştuğu ve özellikle Sosyal Bilgiler Dersinde konunun önemli bir kısmını değerler eğitiminin oluşturduğu görülmüştür. Bu yüzden çalışmada; Sosyal Bilgiler Dersinde verilen değerler eğitimi ve diğer duyuşsal süreçlerin sonuçlarının değerlendirilmesine yönelik sorunların tartışılması ve bu sorunların çözümüne katkı sağlamak için örnek ölçme-değerlendirme etkinliklerinin hazırlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle ilgili alandaki ölçme-değerlendirme sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonra duyuşsal eğitim süreçleri, değerler eğitimi süreçleri, duyuşsal ölçme-değerlendirme süreçleri, kişiyi tanıma teknikleri, vb. süreçlerden de yararlanılarak konuya yönelik ölçme-değerlendirme etkinlik örnekleri hazırlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler eğitimi, Değerler eğitimi, Ölçme ve değerlendirme, Duyuşsal değerlendirme, Değerlerin ölçülmesi.

&

Abstract: As it is known measurement and evaluation can be handled in three areas: cognitive, affective and psychomotor gains. While cognitive and psychomotor gains can be measured by certain tests or activities, to measuring affective gains may not be easy. For example, if a person realizes that he / she is in an evaluation process, it is likely that he / she can reflect his / her what is desired rather than his / her real feelings or values. In this context, it is clear that measuring the results of the affective education is a difficult and demanding task. Recently, however, developments in the social sciences reveal that ways of expressing people's emotions can be determined and the relationship between emotion, value and behavior can be determined. On the other hand, it was seen that affective education processes con-

sisted of similar successive processes, and values education was a significant part of the subject in Social Studies course. Therefore, the aim of this study is to discuss the problems related to the values education and the results of other affective processes and to develop sample measurement and evaluation activities to contribute to the solution of these problems in social studies. For this purpose, measurement and evaluation problems in the related field have been determined. After evaluation problems determination, affective education processes, values education processes, affective measurement-evaluation processes, person recognition techniques are used to develop examples of measurement and evaluation activities.

Keywords: Social studies education, Values education, Measurement and evaluation, Affective evaluation, Measurement of values.

Giriş

Milli Eğitimin temel amaçları incelendiğinde (1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde 2), bu amaçlardan bazıları: Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı bireylerin yetiştirilmesinin hedeflendiği üzerinedir. Öğrencilerin bu hedefler doğrultusunda yetiştirilmesi için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlerin önemli bir kısmı da Sosyal Bilgiler Dersi aracılığıyla kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu yüzden sosyal bilgiler eğitiminde özellikle, değerlerin ve diğer duyuşsal kazanımların başarılı bir şekilde verilmesi ve istenilen hedeflere ulaşılması oldukça önemlidir.

Bir eğitim sürecinde, istenilen kazanımların verilip verilmediğini, verildi ise ne kadarının verildiğini ve eksiklerin neler olduğunu belirlemek için öğrenci başarısı hakkında doğru bir yargıya varılması gerekir. Bu durum, öğrenci başarısı hakkında doğru kararlar verebilmek için eğitimde ölçme ve değerlendirmenin önemini ortaya koymaktadır. Fakat öğrencilerle ilgili kararlar alınırken onların ulaştıkları başarı durumları tek başına yeterli bir kriter değildir. Çünkü başarıyı etkileyen pek çok faktör vardır ve her zaman aynı öğrenci aynı sonuca ulaşamayabilir. Bu yüzden eğitim kararlarının, başarının yanında başka değer yargılarına da dayanması gerekir. Çünkü öğrenci başarısı hakkındaki değer yargıları, eğitim kararlarının en önemli dayanağıdır. Bu kararların isabetli olması için, öğrenci başarısını etkileyen faktörler hakkında yeterince doğru bir değer

yargısına ulaşılması gerekir. Bir değer yargısının doğruluğu ise, hem dayandığı gözlem ve ölçmelerin geçerlik ve güvenirliğine hem de seçilen değerlendirme ölçütlerinin uygunluğuna bağlıdır (Turgut ve Baykul, 2012: 1-2). Ancak bilişsel ve psikomotor kazanımlar, önceden belirlenen doğru cevaplar veya davranışlara ulaşılıp ulaşılmadığı belli testler veya etkinliklerle kolaylıkla ölçülebilirken, duyuşsal kazanımların ölçülmesinin bu kadar kolay olmadığı; zor, karmaşık, zahmetli ve hatta yeterli düzeyde yapılamaz olduğu düşünülmektedir. Çünkü duyuşsal boyutta doğru ya da yanlış karmaşık bir konudur ve kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Hatta kişinin o anki psikolojik durumuna ve içinde bulunduğu koşullara göre de değişebilir. Bu yüzden tek bir doğru veya yanlış yoktur. Hatta konu bazen doğrunun ya da yanlışın konusu da değildir. Ayrıca kişi, bir değerlendirme süreci olduğunu fark ederse veya öğretmenlerin ya da diğer otoritelerin takdirini alma kaygısı varsa "…mış" gibi yaparak gerçek duygularını yansıtmama olasılığı oldukça yüksektir. Bu açıdan bakıldığında, duyuşsal alanın ölçülmesi gerçekten zor, zahmetli ve karmaşık bir iş gibi görünmektedir. Bu ve benzeri durumlar, eğitim süreçlerinde genellikle duyuşsal ölçme ve değerlendirme aşamasının formalde yok sayılmasına veya göz ardı edilmesine sebep olmaktadır (UNESCO, 1992; Akbaş, 2004; Bacanlı, 2006; Pierre ve Oughton, 2007; Gömleksiz ve Kan, 2012).

Oysa, tüm olumsuzluklara rağmen yine de kişinin duyuşsal alandaki özelliklerinin ve ilgili değerlere yönelik düzeylerinin bilinmesi, onun mevcut durumunun anlaşılmasında ve gelecekteki eğitim faaliyetlerinin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır (Yapıcı ve Zengin, 2003: 174). Bu yüzden duyuşsal ölçme ve değerlendirme de, diğer derslerde olduğu gibi sürecin ayrılmaz bir parçası olmalıdır (Wight ve Doxsey, 1972). Çünkü duyuşsal hedeflere ne kadar ulaşılıp ulaşılamadığının, yapılan çalışmaların ve planlamaların beklenileni verip vermediğinin, bu süreçte başarıyı etkileyen faktörlerin neler olduğunun belirlenmesi ve eksikliklerin giderilmesi için gerekli önlemlerin alınması açısından ölçme ve değerlendirme oldukça önemli bir süreçtir (Tekindal, 2009). Turgut ve Baykul'a (2012) göre "bir eğitim sisteminin başarılı olduğu ve olmadığı yanlarının ve başarısızlığın kaynaklarının bilinmesi sistem hakkında önlem alınmasını kolaylaştırır; ayrıca, girişilecek benzer eğitim etkinlikleri hakkında daha gerçekçi planlamalar yapılmasına katkıda bulunur" (s. 1). Özellikle, herhangi bir duyuşsal eğitim projesinin veya programının hazırlık aşamasında, ileride ortaya çıkacak her şey, önceden tahmin edilemez ve tüm durumlar hesaba katılamaz (UNESCO, 1992: 81). Bu nedenle ölçme ve değerlendirme; verilen eğitimin etkililiğinin ve süreçte ortaya çıkabilecek diğer durumların tespitinin yapılmasına yardımcı olur.

Öte yandan, uzmanların açıklamaları incelendiğinde (Sims, 2003; Davis, 2006); kullanılan kaynak, materyal, yöntem ve tekniklerin öğrencilerin düzeyine uygun olmadığı zaman ya da öğretilen bilgilerin öğrencilerin düşünceleriyle uyuşmadığında duyuşsal boyutta istenilen düzeyde başarıya ulaşmanın zor olduğu görülmüştür. Bu sorunun önüne geçilmesi için de öğrencilerin konuya yönelik duyuşsal düzeylerinin, anlayışlarının ve düşünce yapılarının tespit edilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca Alver'e (2018) göre "öğrenciyi merkeze alan ve diğer unsurları öğrenciye göre düzenleyen çağdaş eğitim sistemleri, merkeze aldığı öğrenciyi tanımayı birincil amaç olarak görmektedir. Çünkü eğitim-öğretim süreçlerinin başarıya ulaşmasının temeli öncelikle bireyin zayıf ve güçlü yanlarının, yetenek, ilgi, tutum, beğenme, zevk alma ve değer yargıları gibi duyuşsal özelliklerinin de ayrıntılı olarak bilinmesine ve ona göre bir eğitim sürecinin hazırlanmasına dayanır" (s. 3). Bu bağlamda, öğrencilerin tanınması için duyuşsal özelliklerinin ve değerlerinin tespit edilmesi önem arz etmektedir.

Duyuşsal Eğitim ve Değerler Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme Sorunları

Basitçe belirtmek gerekirse, çoğu durumda, duygusal hedeflerin objektif bir değerlendirmesi yapılamıyor. Çünkü duygular ve duygusal gelişme ile ilgili geçerli veriler toplansa bile niceliksel terimlere yeterince iyi çevrilemez. Örneğin, bir öğrencinin, üç hafta önce yaptığı bir davranışın diğerlerine göre daha fazla duygu durumu gösterdiğini söyleyemeyiz. Ancak yapabileceğimiz en iyi şey, bir şeyin önceki olandan daha iyi ya da daha kötü olduğunu belirlemektir. O zaman bile görüşlerimizi doğrulama için yeterli ve gerekli kanıtları temin edemeyebiliriz (Forsyth ve Gammel, 1973). Çünkü insanoğlunun duyuşsal tarafı; duygular, tercihler, seçimler, duygulanımlar, inançlar, beklentiler, tutumlar, değerler, ahlak, etik vb. yapıları içerdiği için davranışlar duyuşsal eğilimin bu yapılarının biriyle veya tümüyle ilişkili olabilir (Bacanlı, 2006: 13-14). Bu davranışlarda, insanlar ile çevreleri arasındaki ilişkilere ve içinde bulundukları koşullara bağlı olarak her seferinde farklı boyutlarda ortaya çıkar ve kişiden kişiye farklılıklar gösterebilir. Bu yüzden duyuşsal hedeflerde başarılı olmak bilişsel hedeflerden farklıdır. Bacanlı (2006), bu durumu şu şekilde ifade etmektedir;

> Bilişsel hedefler için belli bir başarı kriteri belirlenebilir, ama duyuşsal hedefler için böyle bir kriteri belirlemek oldukça zordur. Ayrıca duyuşsal davranışlar konusunda bireysel farklılıkların çok olması, değerlendirme sürecinde alışılmış başarı anlayışının kullanılmamasını doğurur (s. 17). Bu yüzden, duyuşsal hedeflerin

değerlendirilmesi, bilişsel hedeflerin değerlendirilmesinden daha zordur. Çünkü bilişsel hedefi değerlendirmek için kesin bir doğru cevap belirlemek ve öğrenciden bunu istemek yeterli olabilirken duyuşsal hedeflerin değerlendirilmesinde tek bir doğru cevap olmayabilir ve çoğu zaman da yoktur (s. 16). Örneğin bilişsel olarak "İstanbul'un fethini bilme" diye bir hedef belirlerseniz, bunu somutlaştırabilir ve hedef olarak da "Bu öğretimin sonucunda öğrenciye 'İstanbul'u kim fethetti?' diye sorduğumda 'Fatih!' cevabını alırım." diye düşünebilirsiniz. Ancak "İstanbul'u sevme" diye bir hedef belirlerseniz, bunu somutlaştırmanız zor olacaktır. İstanbul'u seven birinin ne yapacağı ya da yapamayacağı ve sizin öğretimin sonunda bunu görüp göremeyeceğiniz veya nasıl/ne kadar görebileceğiniz karmaşık bir konudur (s. 15)

"Duyuşsal özelliklerin doğası ve gelişimi açıkça bilinmediğinden, bunlarla ilgili hedeflere nasıl ulaşılacağı ya da bu hedeflere ulaşmanın nasıl denetleneceği çok iyi bilinmemektedir. Böyle bir eğitim sürecinin okulda nasıl verilmesi gerektiğine ilişkin bilgiler çok net değildir. Bütün bu nedenlerle eğitim kurumlarındaki hedefler arasında oldukça önemli bir yere sahip olmalarına rağmen duyuşsal hedeflerin, öğrenme-öğretme sürecinde ihmal edildiği bilinen bir gerçekliktir" (Özçelik, 1998'den akt. Gömleksiz ve Kan, 2012: 1162). Ayrıca eğitim öğretim süreçlerinde, "duyuşsal davranışlara ilişkin ayrı bir değerlendirme notuna yer verilmediğinden, bir dersin alanına girdiği halde duyuşsal davranışlarda gösterilen başarı o dersteki başarı notuna yansıtılmamaktadır. Bu durum da, duyuşsal hedeflerin ihmal edildiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir" (Gömleksiz ve Kan, 2012: 1161).

Öte yandan, belgelerle ispatlanamadığı için duygusal sonuçların formalde yok sayılması ve öğrencilerin, duygusal sonuçları bilişsel olarak ortaya koyulmaya çalışılması pek çok öğretim ve değerlendirme aşamasının da göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Çünkü duyuşsal boyutta doğru ya da yanlış olmadığı için ve kişiden kişiye değişiklik gösterdiği için durum karmaşık bir konudur. Bu yüzden duygular, bilişsel süreçlerle ölçülemez (Pierre ve Oughton, 2007). "Zaten duyuşsal alana ilişkin yapılan en büyük eleştirinin belirlenemez ve ölçülemez olarak düşünülmesinden kaynaklandığı bilinmektedir" (Balaban Salı, 2006'dan akt. Gömleksiz ve Kan, 2012: 1162).

Yukarıda da belirtildiği gibi duyuşsal eğitim süreçlerinin yeterince gerçekleştirilememesi ve ölçülememesindeki zorluklar bir takım nedenlere bağlanmıştır. Bunlardan bazıları (Fagen ve Checkon,1972; Forsyth ve Gammel, 1973; UNESCO, 1992; Hawkes ve Heppenstall, 2002; Tekin, 2003; UNECO, 2005;

Tavşancıl, 2006; Bacanlı, 2006; Pierre ve Oughton, 2007; Bee ve Boyd, 2009; Tekindal, 2009; Senemoğlu, 2011; Gömleksiz ve Kan, 2012; Bacanlı, 2013; Şahin, 2015; Bacanlı, 2017):

- Duyuşsal eğitim sonuçlarının değerlendirilebileceği yöntem, etkinlik ve uygulayıcı eksikliğinden ve yapılan ölçümlerin yeterli düzeyde geçerli ve güvenilir olmamasından kaynaklanan sorunlar.
- Sergilenen davranışın, duyuşsal tarafının hangisiyle ya da hangileriyle (duygular, tercihler, seçimler, duygulanımlar, inançlar, beklentiler, tutumlar, değerler, ahlak, etik vb.) ilişkili olabileceğinin tespit edilmesinin zor olması.
- Bir duyuşsal davranış üzerine nelerin etkili olduğu veya verilen eğitimin ne kadar etkili olduğu konusundaki geçerlilik ve güvenilirliğin yetersiz olması.
- Duyguların kişiden kişiye farklılıklar gösterebilmesi (Aynı durum karşısında bile kişilik özelliklerine bağlı olarak farklı duyguların ve tepkilerin ortaya çıkabilmesi).
- Kişinin vicdan, dikkat, önemseme vb. niteliklerindeki farklılıklardan kaynaklanan durumlar.
- Kişinin duygularının aynı durumlar karşısında bile, o anki psikolojik durumuna ve içinde bulunduğu şartlara göre (kendini baskı altında hissetme, duygusal dışavurumun kabul görüp, görmemesine ilişkin kaygı vb.) değişebilmesi.
- Etkinin şiddetine (durumuna) göre duyguların farklılıklar gösterebilmesi.
- Kişinin, o anki gerçek duygularını değil de, olması gerekeni ifade edebilme durumu Yani, rol oynama ihtimali.
- Kişinin, geçici duygular yaşayabilme ihtimali.
- Duyguların bazen dağınık ve öngörülemez olması.
- Duyuşsal eğitimin sonuçlarının ne zaman ölçülmesi gerektiğine yönelik belirsizlik (Verilen değerlerin kabullenilmesi ve benimsenmesi süreci kişilerin deneyimlerine, içinde bulundukları koşullara vb. durumlara göre değişiklik göstermektedir. Bu durum, sonuçların ne zaman ölçülmesi gerektiğine yönelik bir belirsizlik oluşturmaktadır).
- Kişinin öncelikleri. Öncelikler; kişinin o anki ilgi, ihtiyaç, istek, psikolojik durum, sosyal etkiler, statü ve içinde bulunduğu şartlar gibi pek çok faktöre göre değişiklik gösterebilir.
- Amaç veya yönelimler. Örneğin, öğrencilerin, velilerin ve öğretmenlerin özellikle gelecek kaygısı ile bilişsel başarılara yönelmeleri durumun göz

ardı edilmesine sebep olabilmektedir. Bu ve benzeri durumlar bireyin ilgili değere sahip olup olmadığı ya da ne kadar sahip olduğunun belirsizliğine yol açabilmektedir.

- Referans alma durumu; kişinin bir duruma yönelik kendi tepkisine karar verirken, bir başkasının konuya yönelik duygusal tepkisini baz alması söz konusudur. Özellikle çocuklar bunu, yeni bir şeye olumlu ya da olumsuz bir tepki vermeden önce anne, baba, öğretmen, akran ve benzerlerinin davranışlarını baz alarak yapabilirler. Bu durum da, çocuğun kendi duygularını yansıtmasını engelleyebilir.

Her ne kadar duyuşsal eğitimin zor ve soyut konular olduğundan bahsedilse de bazı uzmanlar pek çok okul karakterinin şekillendirilmesine ilişkin belli bir içerik doğrultusunda duyuşsal çalışmalar yapılması gerektiği üzerinde hemfikirdirler. Ancak geleneksel eğitim ağırlıklı olarak bilişsel ve psikomotor boyutlara yönelik yöntemlere yönelmiş ve duyuşsal eğitim göz ardı edilmiştir. Buna karşılık olarak bazı araştırmacılar duyuşsal eğitim yaklaşımları ve hedefleri geliştirmeye başlamışlardır (UNESCO, 1992; Mikluics, 1998; Hawkes ve Heppenstall, 2002; Otluoğlu, 2002; Sims, 2003; UNESCO, 2005; Davis, 2006; Bacanlı, 2006; Pierre ve Oughton, 2007; Doğanay, 2007; Dilmaç, 2007; Gömleksiz ve Kan, 2012). Bu bağlamda geliştirilen duyuşsal eğitimin içeriği "hümanist eğitim, karakter eğitimi, ahlak eğitimi, değerler eğitimi, etik eğitimi, inanç eğitimi vb." olarak adlandırılsa da bunların hepsi duyuşsal boyuta hitap etmekte ve temelde benzer süreçler işlemektedir. Bu durum, ne kadar zor görünse de öğrencilerin duyuşsal boyutta da eğitilebileceğinin bir göstergesi olarak düşünülmektedir. Burada önemli olan, duyuşsal eğitim süreçlerinin birbirinden kopuk olamayacağıdır (UNESCO, 1992; Bacanlı, 2006; Pierre ve Oughton, 2007). Mikluics (1998), "Duyuşsal Eğitim Yaklaşımlarının Sistematik Bir Sınıflandırması" adlı çalışmasında değerler, etik, ahlak ve karakter eğitimi yaklaşımları arasındaki farkı ortaya koymayı, bu programların ana karakteristik özelliklerini tanımlamayı amaçlamıştır. Bu amaçla, duyuşsal eğitim programları üzerinde içerik analizine dayanan bir çalışma yapmıştır. Sonuç olarak, mevcut programların birbirleri ile karma halde oldukları ve benzer işlemleri takip ettikleri belirtilmiştir. Bu durum, değerler eğitimi süreçleri ile diğer duyuşsal eğitim süreçlerinin bir birleriyle bağlantılı ve benzer özelliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal Bilgiler Eğitim Programları incelendiğinde ise dersin duyuşsal boyutunu ağırlıklı olarak değerlerin oluşturduğu görülmektedir. UNESCO (1992), sos-

yal bilgilerde değerlere olan ilginin "birçok uzmanın, insanların davranışlarını tanımlamak için değerleri bir araç ve temel dayanak olarak kabul etmelerinden ve toplumsal davranışların temelini oluşturan bir kavram olarak görmelerinden" kaynaklandığını belirtmektedir. Değerlerin işlevlerine yönelik açıklamalar da bu düşünceleri destekler niteliktedir.

Alanda çalışan birçok uzman, değerlerin işlevlerini şu şekilde açıklamaktadır: Değerler, bilinçli veya bilinçsiz olarak hayatımızın her yönünü etkileyerek fikirlerimize ve düşüncelerimize yön verirler. Bir şeyin arzu edilir veya edilemez olduğunu, neyin doğru neyin yanlış olduğunu, iyi ve kötünün belirlenmesini, ideal düşünme ve davranma yollarımızı, bir durum karşısındaki tutumumuzu yönlendirirler. İsteklerimizi ve hedeflerimizi, olgular ve nesneler hakkındaki ihtiyaçlarımızı, olanla olması gerekenin ayrımını, aradığımız sebepleri ve amaçları temsil ederler. Böylelikle bireysel ve grup davranışlarının arkasındaki sürükleyici kuvveti oluştururlar. Özellikle gençlik sürecinde kimlik ve kişiliğin oluşumunda, dünyaya bakışın ve problemleri çözümleyiş tarzının şekillenmesinde değerlerin önemli bir rolü vardır. Onlar, atacağımız adımları, verdiğimiz kararları ve karşı çıktığımız bir şeye verdiğimiz tepkilerin niteliğini bile belirlerler. Yani değerler yaşantımıza rehberlik ederek kararlarımızı ve planlamalarımızı düzenlerler (Rokeach, 1973; Schwartz, 1992; UNESCO, 1992; Cevizci, 1999; Güngör, 2000; Budak, 2000; Özensel, 2003; Aydın, 2003; UNESCO, 2005; Oktay, 2007; Bolay, 2007; Dilmaç, 2007). Bu açıdan bakıldığında; "iyi-kötü, istenilen-istenilmeyen, olumlu-olumsuz, beğenilen-beğenilmeyen, arzu edilen - arzu edilmeyen, kabul edilen - kabul edilmeyen vb. davranışları değerler ile ifade etmek mümkündür" (Ulusoy ve Arslan, 2016: 2).

Yukarıdaki açıklamalara göre aslında, konunun önemli bir kısmını değerlerin oluşturduğu söylenebilir. Öte yandan duygular, tutumlar, inançlar ve diğer duyuşsal özellikler değerler üzerinde önemli bir role sahiptirler (Rats, Harmin ve Simon, 1978). Bu durum, değerler eğitiminin ölçme ve değerlendirme süreçleri ile diğer duyuşsal değerlendirme süreçlerinin de benzer özellikler taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu yüzden duyuşsal eğitimin değerlendirme süreçlerinde yaşanan problemlerin değer eğitimi süreçlerinde de yaşandığı söylenebilir. Ancak değerlerin oluşum ve edinim (bireyin bir şeyi değer olarak kabullenmesi) özellikleri diğer duyuşsal ve bilişsel özelliklere göre farklılıklar gösterebilir. Bu yüzden verilen eğitimden hemen sonra ilgili değere yönelik kazanım düzeyinin ölçülmesinin kesin sonuçları vermesi beklenemez. Çünkü değerlerin birden bire ortaya çıkmadığı savunulmaktadır.

Onların, "tarihsel ve kültürel bir arka planı vardır. İnsan tarih sürecinde doğa, toplum ve kendisiyle olan ilişkilerinde, yaşama biçim vererek kültür ve uygarlık üretir. Aynı zamanda yaşama anlam verir. İşte bu anlam verme işi ile değerler üretilir" (Bobaroğlu, 2001, parag. 4). Bu değerler amaçlarımızdan, arzularımızdan, inançlarımızdan, eylemlerimizden ortaya çıkar ve uzun zaman dilimi içinde yavaş yavaş oluşur (Oktay, 2007; Öztürk, 2005).

Dewey'e göre değerler, onları değerlendirmeksizin mevcut olamaz ve hiçbir değer nihai değer olarak kalamaz. Değerler, daima araçların diğer seçimleri ışığında ve diğer değerlerle çatışması ışığında yeniden inşa edilir veya engellenir. Bu bağlamda değerler, değişken bir yapıda olduklarından kendilerini yenileme özelliğine sahiptirler. Bu nedenle, sadece değerler bilgisinin öğretilmesi, sürekliliği sağlamada esas olan eylemlerin de kabulünün teminatını veremez. Burada, kavram ve metotların öğretilebileceği ancak değerlerin yalnız metinlerle ve derslerle öğretilemediği, pratiğe gereksinim duyduğu ve öğrencilerin kalplerine aşılanmaları gerektiği, bunun için de belli bir zamana ihtiyaç duyulduğu savunulmaktadır **(**Shook, 2002 ve Hossain ve Marinova, 2004'den akt. Tahiroğlu, 2011: 43 - 65).

Taba (1962) ve Fraenkel'e (1973) göre de değerlerin kazandırılmasında duyarlılığı geliştirmek için öğrencilerin, verilen eğitimin, gerçek yaşamla uyuşup uyuşmadığını anlamaları, duygusal boyutta tepki göstermeleri ve başkaları ile empati kurabilmeleri için gerçek yaşamda bir uygulamaya ihtiyaçları vardır (UNESCO, 1986). Yani değerlerin kazandırılması, ilgili değer kavramının, kişinin deneyimleriyle ve düşünceleriyle birleştirilmesini ve sonra da duygusal boyutta kabullenilmesini ve diğer insanlarla özdeşim kurulmasını gerektirir. Bu adımda, hem kişinin kendisinin hem de diğer insanların değer sistemlerine karşı beğeni, kabullenme ve saygı geliştirmesi gerekir (UNECO, 2005'den akt. Tahiroğlu, 2011: 121). Bu nedenle, öğrencilerin değer vereceği durumu yaşamasını, hissetmesini, empati kurmasını, çevresinden gelecek tepkileri görmesini ve sonuçlarını değerlendirmesini sağlayacak bir zamana ihtiyaç vardır. Bu sürenin ise ne kadar olacağı konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Çünkü birey yaşamının herhangi bir döneminde verilen değerle ilgili durum veya durumlarla karşılaşarak ilgili değerin önemini kavrayabilir ya da belli bir zaman içerisinde bu durumları yaşayarak değeri yeniden yapılandırabilir. Ancak bu durum değerlerin geliştirilebileceğini veya kazandırılabileceğini de garanti etmemektedir. Çünkü verilmek istenen duyuşsal kazanımlar kişinin yaşantısıyla, düşünceleriyle, ilgisiyle, ihtiyaçlarıyla, tutumuyla, inançlarıyla,

çevresiyle vb. pek çok faktörle uyuşmadığı zaman kabullenilmeme hatta karşıt tepki geliştirme ihtimali vardır. Bu yüzden, değerler eğitimi verildikten hemen sonra sonuçların ölçülmesi ve değerlendirilmeye çalışılması, öğrencilerin ilgili değerleri kazanıp/kazanmadığı hakkında net bir bilgi veremez.

Yukarıda da belirtildiği gibi "eğitim sisteminin genel amaçları içerisinde yer bulan değerlerin öğrenciler tarafından kazanılıp kazanılmadığının test edilmesine ihtiyaç vardır. Çünkü okullarda bilişsel davranışlara ulaşma düzeyleri devamlı kontrol edilirken, duyuşsal davranışlar planlı bir şekilde kazandırılmamakta ve ölçülmemektedir. Öğrencilerin ilköğretim programları genel hedeflerinde belirtilen değerlere ulaşma düzeylerinin tespit edilmesi hem okullarımızın duyuşsal davranışları kazandırmadaki başarısı hem de toplumsal değerler hakkında aydınlatıcı olacaktır" (Akbaş, 2004: 30). Ancak "her ne kadar duyuşsal davranışların ölçülmesinde uzmanlarca geliştirilmiş ölçeklerin kullanılabileceği, gözlem yapılabileceği ve bireylerin kendi duygularını ilgi ve tutumlarını sözlü olarak rapor edebilecekleri, vurgulansa da bu alanda ölçme yapmanın zorluğu kabul edilmektedir" (Gömleksiz ve Kan, 2012: 1162).

Sosyal Bilgiler Dersi Duyuşsal Ölçme ve Değerlendirme Süreçlerinde Kullanılabilecek Bazı Yöntem ve Teknikler

İlgili alan yazın incelendiğinde duyuşsal eğitimin sonuçlarını ölçmenin zor ve zahmetli bir iş olduğu açıkça görülmektedir. Ancak son zamanlarda sosyal bilimler alanında, toplumlar ve içinde yaşayan bireyler hakkındaki bilginin gelişmesine yol açan önemli ilerlemeler vardır. Burada en çok dikkat çeken konu, insanların duygularını ifade etme yollarının belirlenebilmesi ve duygu ile davranış arasındaki ilişkinin tespit edilebilmesidir (UNESCO, 1992; Pierre ve Oughton, 2007). Beane'e (1990) göre öğretim süreçleri içinde duyuşsal özellikler tutum, tavır (Akt. Demirbaş ve Yağbasan, 2004), ilgi, beğenme, zevk alma vb. (Tekindal, 2009) biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Bu tutum, tavır, ilgi, beğenme ve zevk alma da doğrudan gözlenebilir değildir, ancak katkıda bulunduğu davranış veya davranışlar şeklinde ortaya çıkmaktadır (Bednar ve Levie, 1993'den akt. Pierre ve Oughton, 2007). Bu bağlamda, özellikle duyuşsal eğitim sonrasında, öğrencilerin toplum içinde ve okulda pozitif davranışlarının artması, verilen eğitiminin etkili olduğunun göstergesi olarak algılanabilir (Hawkes ve Heppenstall, 2002).

Diğer bir önemli konu da, kişilerin duyuşsal boyutunun temelini oluşturan değer göstergeleridir. Bu değer göstergeleri kısaca; davranışta, bir değerin var-

lığını gösteren, fakat değer olmayan ifadeler olarak tanımlanmıştır ve sekiz kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler; hedefler ve amaçlar, istekler, duygular, ilgiler, inançlar ve görüşler, davranışlar, etkinlikler ve endişelerdir. Bu göstergeler çoğunlukla bireylerin duyuşsal durumlarının bir göstergesi olarak ortaya çıkar (Raths, Harmin ve Simon, 1978). Burada öğrencilerini değerlendirmek isteyen bir öğretmen için aslında sorunun cevabı, ölçümlerin aksine göstergelerin kullanılmasında yatar. Öğretmen, öğrenciyi belirli bir şekilde davranışlara maruz bıraktığında ve gözlemlediğinde, çoğu zaman öğrencinin eyleminin arkasındaki duyuşsal nedenler bu göstergelerle ortaya çıkar (Forsyth ve Gammel, 1973). Ancak bu değer göstergeleri ve diğer duyuşsal göstergeler, bulunduğu ortama göre farklılıklar gösterebilir. Örneğin, kişi sınıfta davranışlarının karşılığında ödül, ceza, takdir edilme vb. kaygıları varsa ortamda gerçek duygularını göstermeyebilir. Bu yüzden öğrencinin yaşadığı çeşitli ortamlardan birinde veya bir kaçında değer göstergeleri daha belirgin olabilir. Bu ortamlar daha çok "dörtlü ortam" olarak adlandırılan okul, ev, akran çevresi ve içinde bulunduğu toplum olarak öne çıkmaktadır (UNESCO, 1992). Bireylerin duygusal bakış açılarını belirlemeye hizmet eden göstergelerin bu ortamlarda çeşitli yaklaşımlarla incelenmesi Yapıcı ve Zengin'e (2003: 174) göre onların hem mevcut tutum, değer ve davranışlarını anlamaya, hem de gelecekte ne tür davranışlarda bulunacaklarını öngörebilmemize olanak sağlar.

Yukarıdaki düşünceler göz önüne alındığında duyuşsal değerlendirmenin, genellikle davranışlardan elde edilen verilerden yola çıkılarak duygusal özelliklerin tanınması ve yorumlanması ile yapılmaya çalışıldığı söylenebilir. Ancak burada duygunun yoğunluğu, yönü ve hedefine dikkat edilmelidir. Gable'ye (1986) göre "yoğunluk, duygunun gücünü veya derecesini; yön, duygunun olumlu, nötr ve olumsuz durumunu; hedef ise duygunun yönlendirdiği objeyi, davranışı veya fikri tanımlar" (Akt. Tekindal, 2009: 5). Bu süreçte hedeflerini davranışsal terimlerle tanımlamış bir öğretmen için değerlendirme, öğrencinin duyuşsal davranışını rahat bir şekilde göstermesine izin verecek durum ve teknikleri tasarlamasına bağlıdır. Aksi halde öğrenciler, kullanılan değerlendirme tekniklerinin gösterdikleri performanslarla ilgili eleştiri, not, ödül veya cezalar olduğunu fark ederse, sonuçların geçerlilik ve güvenilirliği büyük ölçüde sorgulanabilir olacaktır. Çünkü öğrencinin bu gibi durumlarda, istendik davranışı "taslama" ihtimali oldukça yüksektir (Bacanlı, 2006: 169). Bu yüzden veriler, not vermek veya diğer notları belirlenmek amacıyla kullanılmamalıdır. Ayrıca kullanılan ölçme araçları samimiyet, güven ve saygılı bir tutumla desteklenerek; öğrencilerin kendilerini herhangi bir baskı altında kalmadan rahat, özgür

ve güvende hissetmelerini sağlayacak önlemlerin alınması gerekir (Wight ve Doxsey, 1972; Fagen ve Checkon, 1972).

Görüldüğü gibi, bireyleri duyuşsal yönden değerlendirmek için "geçerli ve güvenilir olan ölçüm, değer, bilgi vb. verilere ihtiyaç vardır. Bu verilerde planlı, sistemli ve belli etkinliklerle elde edilir. Plansız olarak kişisel günlük gözlemler ve başkalarının söylediği, kanıtlara dayanmayan günlük verilerle değerlendirme yapılamaz. Uygun verileri, ancak belli süreçler kullanılarak oluşturulmuş ölçme etkinliklerini kullanarak toplayabiliriz" (Tekindal, 2009: 2).

Alan yazında (Forsyth ve Gammel, 1973; Raths, Harmin ve Simon, 1978; UNESCO, 1992, Akbaş, 2004; UNESCO, 2005; Bacanlı, 2006; Tavşancıl, 2006; Doğanay, 2007; Tekindal, 2009; MEB, 2013; Çelik Örücü, 2015; Şahin, 2015; Eroğlu, 2015 Bacanlı, 2017), değerlerin ve bazı duyuşsal özelliklerin belirlenmesi için kullanılabilecek; rol oynama, değerler oylaması, değerlerin derecelendirilmesi, zorunlu seçimler, dizi düzenlemeleri, kesinlikle katılıyorum/kesinlikle katılmıyorum, değerlerin ortaya çıkarılması, bitmemiş cümleler, otobiyografik sorular, otobiyografi, provokatif sorular, başlığı olmayan resimler, şifreli kâğıtlar, alıntılar, tamamlanmamış öyküler, tutumların belirlenmesine yönelik ölçekler, ilgi envanterleri, duygu haritaları, sanatsal etkinlikler ve diğer bireyi tanıma teknikleri… gibi pek çok test ve test dışı yöntem ve teknik bulunmaktadır. Bu çalışmada, bu yöntem ve tekniklerden de yararlanılarak değerlerin ve diğer duyuşsal özelliklerin ölçülmesi ve değerlendirilmesine yönelik etkinlik örnekleri hazırlanmaya çalışılmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin ve Diğer Duyuşsal Özelliklerin Ölçülmesine Yönelik Etkinlik Örnekleri

Etkinlikler

1. Uygun davranış için karar verme etkinliği

Bilindiği gibi her davranışın bir karar süreci vardır ve bu karar sürecinin arkasında da genellikle duyuşsal özellikler etkin rol oynarlar. Bu yüzden karar verme süreci kişinin duyguları ve değerleri ile ilgili ipuçları verebilir.

Süreç:

Öğrenciye, ilgili duyguya veya değere yönelik bir davranış örneği sunulur. Sonra bunu yaşantısında gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceği sorulur. Daha sonra aşağıdaki yönerge ve sorular verilir.

Yönerge: Lütfen aşağıdaki soruları duygularınızı en iyi yansıtacak şekilde cevaplamaya özen gösteriniz. Burada doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sadece gerçek duygularınızı ifade etmeniz yeterlidir.

- *Bu konuda yapmak istediğin şey ne?*.....
- *Diğer olasılıkları (alternatifleri) düşündün mü?*.....
- *Bunu nasıl gerçekleştireceksin?* .....
- *Bunun için ne kadar süre harcayacaksın?*.....
- *Bunu yapmak senin* için uygun mu?*Neden?*.....

2. Yerinde olsaydım etkinliği

Bu çalışmada, önce ilgili duyguya ya da değere yönelik bir örnek olay sunulur. Daha sonra, örnek olaydaki bireyin yerine kendisini koyarak nasıl davranabileceğini belirlemek için aşağıdaki süreç uygulanabilir.

Süreç:

……(*Burada konuyla ilgili bir davranış örneği sunulur ve aşağıdaki boşlukların doldurulması istenir*)……..
Yerinde ben olsaydım
……davranırdım.
Çünkü*:*……

3. Seçimini doğrulatma etkinliği

Öğrencinin ilgili duyguya veya değere yönelik hür iradesiyle bir seçim yapması istenir. Sonra bu seçimine gerçekten değer verip vermediğini doğrulatmak için aşağıdaki süreçler uygulanabilir.

Yönerge: Lütfen aşağıdaki soruları duygularınız en iyi yansıtacak şekilde cevaplamaya özen gösteriniz. Burada doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sadece gerçek duygularınızı ifade etmeniz yeterlidir.

- Bu sence iyi bir seçim mi? nesi iyi?.....
- Bunu niçin seçtiğini düşünüyorsun? *?*.....
- Bu senin için önemli mi? Neden? *?*.....
- Bu seçimin için yapmayı düşündüklerinin sonuçlarını iyice düşündün mü? Sonuçları neler olabilir? *?*.....

- Bu sonuç sana uygun mu? *?*.....
- Bunun sana ve çevrene ne gibi faydaları dokunabilir? *?*.....
- Böyle davranmanın arkasında ne gibi nedenler var? *?*.....
- Bu seçimini diğer olasılıklardan üstün kılan neydi? *?*.....
- Bunu yapmasan ne olurdu? *?*.....

4. Kendini sorgula etkinliği

Kazandırılmak istenen duyuşsal özelliğin ya da değerin davranışa dönüştürülmesine yönelik düşüncelerin ve sergilenen davranışların belirlenmesi için aşağıdaki süreç uygulanabilir.

Süreç:

Aşağıdaki boşlukları size uygun şekilde doldurunuz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sadece gerçek duygularınızı ifade etmeniz yeterlidir (Sağlıklı olmaya yönelik duyuşsal boyutun değerlendirilmesi).

Bu gün kişisel bakımımla (temizlik) ilgili bir şey yaptım mı?:.....(Yapmadıysanız devam etmeyin) Ne yaptım?:..... Bunu niçin yaptım?:.....Yaptıktan sonra ne hissettim? ..... Bunu yapmak bana yetiyor mu? :..... Neden? :.....

Bir şey yapmadıysanız bu bölümü doldurun.

Niçinyapmadım?.....Niçinyapmadım?.....

Şu an ne hissediyorum?.....

5. Tamamlanmamış öyküler etkinliği

Süreç:

Aşağıda tamamlanmamış bir öykü verilmiştir. Lütfen bu öyküyü dikkatli bir şekilde okuyunuz. Daha sonra, kendinizi kurdun yerine koyarak hikâyeyi istediğiniz gibi tamamlayınız (Özgürlüğe yönelik duyuşsal boyutun değerlendirilmesi).

Köpek ile Kurt

-*"Açlıktan ölmek üzere olan bir kurt varmış.* Öyle zayıfmış ki kemikleri kısa tüylü kürkünden bile belli oluyormuş. Zar zor yürüyormuş. Yiyecek bulmaya da pek

ümidi yokmuş. Bir ağaca yaslanmışken bir köpek ona doğru yaklaşmış "Çok kötü görünüyorsun, çok uzun zamandır yemek yememiş gibisin." demiş.

-"Doğru söylüyorsun." demiş kurt. "Sen ve arkadaşların koyunları çok iyi koruduğunuz için uzun zamandır açım. Şimdi çok güçsüzüm ve yiyecek bulma konusunda ümitsizim. Sanırım yakında öleceğim." "O hâlde neden bize katılmıyorsun?" diye sormuş köpek.

- Ben düzenli olarak çalışıyorum ve karnımı doyuruyorum. Sen de aynısını yapabilirsin. Bana yardım edersin ve beraber koyunları koruruz. Bu hepimiz için iyi bir anlaşma olur." demiş köpek. Kurt, köpeğin haklı olduğuna karar vermiş. Birlikte köpeğin yaşadığı kulübeye doğru ilerlemeye başlamışlar. Fakat yürürken kurt, köpeğin boynundaki tüylerin azalmış, boynunun incelmiş olduğunu fark etmiş ve nedenini sormuş.

-"Bunun için endişelenme." demiş köpek. -"O boynuma bağladıkları tasmanın yeri, sahibim beni geceleri bağlar." "Bağlamak" diye bağırmış kurt. "Öyleyse seninle gelirsem benim de boynuma tasma takıp bağlayacaklardır." demiş kurt (Akbaş, 2005: 93-94). .....

6. Öncelik listesi etkinliği

Öğrencilerin önceliklerini belirlemeleri duyuşsal özellikleri veya değerleri ile ilgili ipucu verebilir. İlgili değer ya da duyuşsal özelliğe yönelik önceliklerin belirlenmesi için aşağıda bir etkinlik örneği sunulmuştur.

Süreç:

Öncelikle öğrencilere ilgili değer ya da duyuşsal özelliğe yönelik ifadeler veya maddeler verilir. Daha sonra, önce nelerin önemli olduğuna karar vermeleri istenir. *"*Önceliklerinizi belirlemek için kendinize şu soruyu sorun: Benim için *hangileri daha önemlidir? Hangisinden vazgeçebilirim?" Önceliklerin saptanabilmesi için öğrencilerin önem sırasına göre bir öncelik listesi hazırlamaları istenebilir.* Örneğin:

1. Önceliğim:.....
2. Önceliğim.....

7. Dilek tutma etkinliği

Bu çalışma, öğrencinin ilgili değer ya da değerlerinin ne kadar öncelikli olduğunu tespit etmek için uygulanabilir. Bu etkinlikte öğrenciden gerçekleşebileceği-

ni düşündüğü belli sayıda dileği tutması istenir.

Örneğin;

Gerçekleşeceğini bildiğim on dileğim olsa ben: 1….2….3….4…..5…..6…..7 …..8…..9……10… dilerdim.

8. İstek (Arzu) listesi etkinliği

Bu etkinlik, çocuk ya da gencin doyurulmamış ihtiyaçlarını, açığa vuramadığı duygularını, umut ve beklentilerini ortaya çıkarmak amacıyla düzenlenen sorular ve boşluk doldurmalı cümlelerden oluşur. Burada önemli olan öğrencinin, herhangi bir yönlendirme olmadan kendi isteklerini doğru bir şekilde yansıtmasıdır(Çelik Örücü, 2015: 257-258). Aşağıda bir istek listesi etkinlik örneği sunulmuştur.

Eğer olsaydı ....

Öğrencilere bir konu verilerek bu konuyla ilgili hayal kurması istenir.

Örneğin: *"Yeterince varlığa sahip olsaydın neler yapardın?" Yapmak istediklerini* öncelik sırasına göre sıralayabilir misin? *Herhangi bir sınırlama yoktur. İstediğin kadar yazabilirsin (Bu süreçte öğrencinin birilerine yardım etmekle ilgili bir düşüncesinin olup olmadığı yani yardımseverlik özelliği tespit edilmeye çalışılır)….*

9. Hissettiklerim etkinliği

Değerlerin kazandırılmasına yönelik yapılan çalışmalarda öğrencilerin ilgili değere duyarlılık geliştirmeleri ve duyguları ile tepki göstermeleri için "Hisa settiklerim" etkinliği kullanılabilir. Bu bağlamda, aşağıda "duygu ve düşünk celere saygı ve hoşgörü"nün değerlendirilmesine yönelik bir etkinlik örneği sunulmuştur.

Neler Hissettim

*1. Birileri benim düşüncelerimi eleştirdi*ği *veya alay ettiği (Birilerinin düşünceleri benim düşüncelerimle* çeliştiği vb.*)* için b*en.....hissettim.*

*2. Ben bir başkasının düşüncesiyle alay ettim (onu eleştirdim vb.). B*öyle bir durum yaşadıysanız aşağıdakilerden *sizin için uygun olanı seçin ve açıklayın.*

- *Bu durum beni rahatsız etti. Çünkü.....Bu durumdan keyif aldım. Çünkü.....*

Eğer bu iki seçenekten farklı bir şeyler hissettiyseniz aşağıdaki seçeneği doldurun.

- *Ben .....hissettim.*

10. Fedakarlıkta bulunma etkinliği

Bu çalışma, öğrencinin bir duruma ne kadar değer verdiğinin ve bu değerin ne kadar önemli olduğunun tespiti için yapılabilir. Sürecin başlatılması için aşağıdakine benzer bir durum verilip, soru veya sorular sorulur (Vatanseverlik değerine yönelik değerlendirme).

Süreç:

"Ülkenin zor bir süreçten geçtiğini düşün (bu süreçle ilgili örnekler verilir)*." Düşünme için süre verilir. Sonra aşağıdaki sorular yöneltirlir.*

- Ülkenin *bulunduğu zor durumdan kurtulmasına katkı sağlamak için nelerden vazgeçebilirsin?* (örneğin; para, ev, rahat bir yaşam *vb.)*.....
  .....
- Vazgeçebileceklerini yazarak nedenlerini açıkla lütfen (Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sadece gerçek duygularınızı ifade etmeniz yeterlidir): .....
  .....

11. Kime göre ben neyim etkinliği

"Hakkında konuşulan kişiler, zaman zaman birtakım özellikleri ile birlikte hatırlanır, eleştirilirler. Bize yakıştırılan özelliklerimiz, bazen gerçek yönlerimiz olabilir. Öğrencilerin benlik algısını belirlemek amacıyla kullanılan bu teknikte bireyin kendini başkalarının gözünden nasıl algıladığı temel alınır. Öğrenciden yapılandırılmış bir formda başkalarının gözünde nasıl göründüğü konusunda kendisine göre kendini değerlendirmesi istenir" (Çelik Örücü, 2015: 254-255)**.** Aşağıda Çelik Örücü'den (2015: 254) esinlenerek bu tekniğe yönelik bir örnek sunulmuştur.

Nesiniz/Nasılsınız	Aileme göre	Arkadaşlarıma göre	Bana göre	Öğretmene göre
Güvenilirim	( )	( )	( )	( )
Çok uysalım	( )	( )	( )	( )
Cesaretsizim	( )	( )	( )	( )
Sinirliyim	( )	( )	( )	( )
Heyecanlıyım	( )	( )	( )	( )
Kaygılıyım	( )	( )	( )	( )
Saygılıyım	( )	( )	( )	( )
Yardımseverim	( )	( )	( )	( )

12. Rol oynama etkinliği

Bu çalışmada öğrencilerden, ilgili değere yönelik sosyal problem içeren bir oyunu canlandırmaları istenir. Burada oyunun konusu paylaşılır ve öğrencilerden rollerini duruma veya olayın gelişimine göre doğaçlama yapmaları istenir. Ayrıca bunun bir rol olduğu söylenerek, öğrenciler içlerinden geldiği gibi davranmaya teşvik edilir. Davranışlar dikkatli bir şekilde izlenerek çıkarımlar yapılmaya çalışılır. Ancak bu süreç, iyi rol yapma yeteneği olan öğrenciler için sonuç vermeyebilir.

13. Alternatiflerin puanlanması etkinliği

Aşağıda örnek bir alternatiflerin karşılaştırılması ölçeği sunulmuştur **(**Çalışkanlık değerine yönelik değerlendirme**)**.

Lütfen, aşağıdaki ifadeleri okuyunuz. Daha sonra gün içinde bunları yapmak isteme durumunuza göre puanlayınız. Toplam puan 100'dür. Bu süreçte kendinize daha yakın hissettiğiniz ifadeye daha yüksek puan verebilirken, uzak bulduğunuz ifadeye düşük puan verebilir veya hiç puan vermeyebilirsiniz. Ancak 100 puanı paylaştırmanız gerekmektedir (Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sadece gerçek duygularınızı ifade etmeniz yeterlidir).

Alternatifler	**Puan**
Ben oyun oynamak istiyorum	
Ben ders çalışmak istiyorum	
Ben televizyon izlemek istiyorum	
Ben bilgisayar/tablet vb. takılmak istiyorum	
Toplam puan	100

14. Zıt sorular etkinliği

Bir değere yönelik farklı duyguların tespiti için birbirine zıt sorulardan yararlanılabilir. Aşağıda zıt sorulardan oluşmuş örnek bir form sunulmuştur (Hayvan sevgisi).

Yönerge: *lütfen aşağıdaki soruları duygularınız en iyi yansıtacak şekilde cevaplamaya özen gösteriniz. Burada doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sadece gerçek duygular*ınızı ifade etmeniz yeterlidir.

- Hangi hayvanları gerçekten seviyorsun?.....Bu hayvanları niçin sevdiğini düşünüyorsun? ..... Bunları görünce ne yaparsın?.....

- Gerçekten sevmediğim hayvanlar neler?.....Bu hayvanları niçin sevmediğini düşünüyorsun?.....Bunları görünce ne yaparsın?.....

15. Okul dışı verilerin toplanması etkinliği (veli/akran/tarafsız birinin değerlendirmesi)

*Aşağıda akran/veli gözlemi değerlendirme formu soru örneği verilmiştir (*Çevreye duyarlılığın ölçülmesi*).*

- Arkadaşım/çocuğum, çevrede bir atık gördüğü zaman onu alıp çöp kutusuna veya geri dönüşüm kutusuna attığını:
  - *Her zaman görürüm*
  - *Sık sık görürüm*
  - *Ara sıra görürüm*
  - *Nadiren görürüm*
  - *Hiç görmedim*

Not: Bunların dışında, başkalarının görüşlerine dayalı olarak sosyometri, Kimbu tekniği vb. pek çok teknik kullanılmaktadır.

16. Evde, dışarda ve tek başına etkinliği

Bu etkinlik, çocuğun bir değere ya da duyguya yönelik davranışlarının okul dışı ortamlarda nasıl olduğunu tespit etmeye yönelik bir çalışma olabilir. Bu etkinliğin uygulama sürecinde dört bölümden oluşan bir kağıda, öğrenciden ölçülmesi istenen değer veya duygu durumu ile ilgili bir şeyler çizmesi veya yazması istenir. Bölümler: "Toplum içinde, evde (aile), tek başıma, arkadaşlarımla" şeklinde olabilir." Aşağıda örnek bir etkinlik sunulmuştur.

"Çok sinirlendiğim zaman ben…." Böyle bir duygu yaşadığınızda aşağıdaki ortamlarda nasıl davranacağınızı ve neden böyle davrandığınızı yazınız lütfen.			
Toplum içinde	Evde	Tek başımayken	Arkadaşlarımlayken

17. Sanatsal Etkinlikler (Resim, Şiir vb.)

Özellikle yaratıcı etkinlikler için estetik konular öğrencilerin düşüncelerini sanatsal olarak yansıtma imkânı sağlar. Bu konular (resim, resital, performans

sergileme, şiir vb.) bazen de duygusal anlatım için fırsatlar sunmak amacıyla kullanılabilir. Burada amaç, duyguları özgürleştirmek ve onları sanatsal bağlamda açığa çıkarmak için kullanmaktır (UNESCO, 1992). Bu etkinlikte, öğrencilerin ilgili duyuşsal özelliğe ya da değere yönelik bir resim yapması veya şiir yazması istenir. Daha sonra, öğrencinin çalışmasından ilgili değere ya da duyguya yönelik düşünceleri tespit edilmeye çalışılır.

18. İlgi Envanterleri

İlgi envanterleri, bireyin kendi ilgi alanlarına bir profil vermesi dolayısıyla bireysel "sıralamalı" değerlendirmeye imkan sağlamaktadır. İlgi envanterlerinin uygulanması sırasında birey hakkında sağlıklı ve gerçekçi bilgiler edinilmesi için hangi gelişim evresinde uygulanması gerektiği önemlidir. Özellikle çocuklukta ilgiler çok değişkendir, gelişme ve olgunlaşmayla birlikte çok çeşitli olan bu ilgi alanları belli etkinliklerde yoğunlaşır. Ancak bazı ilgi alanları küçük yaşlardan itibaren ortaya çıkmaya başlamaktadır. Örneğin, resim, müzik, bale vb. artistik alanlardaki ilgiler daha küçük yaşlarda ortaya çıkarken, meslek alanlarına olan ilgiler ise 17 yaşlarında ölçülebilecek bir durağanlık ve sürekliğe ulaşmaktadır (Eroğlu, 2015: 111-112).

Aşağıda Eroğlu'ndan (2015) esinlenerek hazırlanmış bilimsellik ve estetiğe yönelik ilgi alanlarıyla ilgili birer madde örneği sunulmuştur.

- Bilimsel ve teknolojik gelişmeler Ali'nin çok ilgisini çekmektedir. Bu yüzden sık sık internetten bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip eder.

  O Kesinlikle benim gibi

  O Benim gibi

  O Bana biraz benziyor

  O Benim gibi değil

  O Kesinlikle bana benzemiyor

- Giyim ve kuşamımda renk uyumundan…

  O Kesinlikle hoşlanırım

  O Hoşlanırım

  O Fark etmez

  O Hoşlanmam

  O Kesinlikle hoşlanmam

19. Olumlu, olumsuz ve nötr duygular

Bu etkinlik, çocuğun bir durum hakkında hoşlandığı, hoşlanmadığı veya nötr kaldığı şeyler hakkındaki duygularını ifade etmesine izin vermeyi amaçlamaktır. Aşağıda Forsyth and Gammel (1973)'den esinlenerek hazırlanmış bir etkinlik örneği sunulmuştur.

Süreç:

1. *Bir A4 kağıdına aynı merkezden iç içe 3 adet daire çizin.*

2. *En içteki daireye "olumlu duygular", ikinci daireye "nötr duygular" ve en dıştaki daireye de "olumsuz duygular" yazın.*

3. *Bir konu veya değer belirleyin. Daha sonra öğrencilerinize bu konu veya değerle ilgili; kendilerini iyi hissettiren, gerçekten sevdikleri ve eğlenceli buldukları durumları olumlu duygular bölümüne yazmalarını isteyiniz.*

4. *Aynı konu ya da değer ile ilgili hiçbir* şey *hissetmediği durumları nötr duygular bölümüne yazmalarını isteyiniz.*

5. *Aynı konu ya da değerle ilgili kendilerini kötü hissettiren, sevmediği ve hoşnut olmadığı durumları olumsuz duygular bölümüne yazmalarını isteyiniz.*

20. Tutumların belirlenmesine yönelik etkinlikler

Yukarıda da belirtildiği gibi duyuşsal süreçlerde tüm duyguların ve değerlerin sadece iyi/kötü, doğru/yanlış, güzel/çirkin, var/yok vb. şekillerde ortaya çıkmadığı, ara duygular şeklinde de ortaya çıkabileceği söylenebilir. Genellikle tutum ölçeklerinde kullanılan derecelendirmeler, bu ara duyguların ölçülmesine de imkan sağlayabilir. Aşağıda bu tür ölçümler için bazı örnekler sunulmuştur.

a) **Likert tipi ölçme örneği**

Öğrencinin ilgili duruma veya değere yönelik tutumlarını belirlemek için tutum ifadeleri verilir. Bu ifadenin derecelendirilmesi için Likert tipi derecelendirme süreçleri kullanılır. Ayrıca bu süreçte yaptığı seçimin gerekçesinin açıklanmasının istenmesi de değerlendirme süreci için daha kapsamlı bilgiler alınmasına yardımcı olabilir.

Süreç:

"Bir arkadaşım bize misafirliğe geldiği zaman onunla en değerli oyuncaklarımı paylaşmaktan." (Misafirperverliğe yönelik duyuşsal boyutun değerlendirilmesi).

O Çok hoşnut olurum

O Biraz hoşnut olurum

O Biraz hoşnutsuz olurum

O Çok hoşnutsuz olurum

O Bilmiyorum

Bu seçimi yapmanızın nedenini aşağıya açıklayın (*burada do*ğru ya da yanlış cevap yoktur. Sadece gerçek duygularınızı ifade etmeniz yeterlidir).

Bu seçimi yaptım çünkü: .....

b) Anlamsal farklılık örneği

Anlamsal farklılık yöntemi; "Esas olarak bir boşluğun iki ucuna yerleştirilen zıt anlamlı sıfat veya cümleleri içerir. Uyarıcılar sayı, grafik, cümle, kelime veya bunların kombinasyonları olabilir. Sıralama etkisinden kaçınmak için maddeleri rastgele sıralamak gerekir" (Tekindal, 2009: 76). Aşağıda örnek bazı anlamsal farklılık ölçeği maddesi sunulmuştur (Fedakarlık ve dürüstlüğe yönelik değerlendirme).

• *Arkadaşım için her türlü fedakarlıkta;*

Bulunmam ...0-1-2-3-4-5-6-7-8-9... Bulunurum

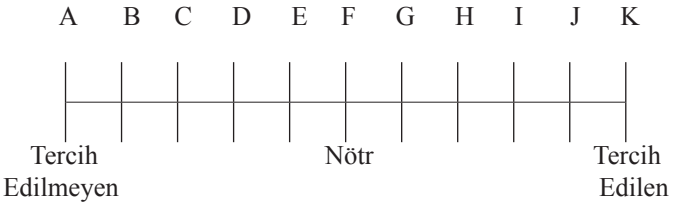
- *"İnsanlar bazı durumlarda doğru söylemeyebilirler. Bu, bence normaldir" Bu ifade bana göre: (Burada istediğin bir yeri işaretleyebilirsin. Ancak* işaretin *yaklaştığın* yöne doğru değerlendirilir).

Doğru ....: ....: ....: .....: .....: ....: .....: .... Yanlış

c) Eşit görünen aralıklar yöntemi

Bu yöntemde ilgilenilen duyuşsal duruma yönelik olan her cümle ayrı ayrı kartlara yazılır. Yargılayıcılardan önceden verilen eşit aralıklar içinde cümlelerin her birini sınıflandırması istenir. Cümleleri içeren kartlarla beraber üzerinde harflerin A'dan K' ye doğru yazıldığı 11 aralıklı kart katılımcıların hepsine da-

ğıtılır. Kartın A ucu duyuşsal duruma karşı en tercih edilmeyen hissi gösteren cümlelerin ifade edileceği yer olarak düşünülebilir. En tercih edilen hissi ifade eden cümleler ise K ucuna gelen yöndedir. Orta veya kartın F noktası, cümlelerin nötr olarak ifade edilebileceği yerdir. Aşağıda Thurstone'ın Eşit Görülen Aralıklar Şekli verilmiştir (Tekindal, 2009: 114).

d) Maddeleştirilmiş derecelendirme yöntemi

Bu yöntemde öğrenci, her özelliğe kendine göre ne kadar önemli olduğu düzeyinde işaretlemeler yapar (Tekindal, 2009: 131-132). Aşağıda arkadaşlık değerine yönelik bir örnek verilmiştir.

Lütfen, bir arkadaşınızla olan ilişkilerinizde aşağıdaki özelliklerin size göre ne kadar önemli olduğunu uygun kutucuklara 'x' işareti koyarak belirtiniz.

Özellik	Önemli değil	**Biraz önemli**	Önemli	Çok önemli
Nezaket				
Güven				
Kafaların uyuşması				
Dünya görüşü				
Fedakarlık				

Sonuç ve Öneriler

Kişiliğin, ahlaki gelişimin ve sosyal ilişkilerin, kimlik oluşumunun ve benliğin gelişmesinde ve yapılandırılmasında duyuşsal anlama ve yorumlama ile duygusal özellikler ve değişiklikler önemli rol oynamaktadır (Esmaeili ve Bagheri, 2015). Bu yüzden uzmanlar, okullarda istendik özelliklere sahip bireyler yetiştirilebilmesi için duyuşsal eğitimin de başarılı bir şekilde verilmesi gerektiği üzerine hemfikirdirler. Ancak bu eğitim sürecinin başarılı olması için öncelikle duyuşsal durumların tespit edilmesi, başarının ve başarısızlığın değerlendirilmesi ve elde edilen verilerle, uygulanacak eğitime yönelik planlamaların yapılması gerektiği savunulmaktadır. Fakat eğitim süreçlerinde genellikle duyuşsal kazanımların ölçülmesi ve değerlendirilmesi eğitimciler tarafından zor, karmaşık, zahmetli ve yeterli düzeyde yapılamaz olarak düşünülmektedir. Ayrıca duyuşsal davranışlarda gösterilen başarının öğrencinin başarı durumuna yansıtılmaması ve buna paralel

olarak da öğrencilerin, bilişsel başarılara odaklanmaları, durumu daha da zorlaştırmaktadır. Bütün bu ve benzeri nedenler duyuşsal hedeflerin öğretim ve değerlendirme süreçlerinin genellikle göz ardı edilmesine sebep olmaktadır.

Son zamanlarda sosyal bilimler alanındaki ilerlemeler, sosyal bilgiler dersinde duyuşsal eğitimin verilebileceğini ve sonuçlarının ölçülebileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle, olumlu duygular ile olumlu davranışlar arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi, psikoloji, rehberlik ve eğitim alanlarında bireyi tanıma tekniklerinin geliştirilmesi, işin uzmanları tarafından yapılan gözlem, görüşme ve diğer değerlendirme süreçlerindeki gelişmeler, ne kadar zor görünse de duyuşsal eğitim süreçlerinin ölçülebileceğinin ve değerlendirilebileceğinin bir göstergesi olarak düşünülmektedir. Burada asıl önemli olan şeyin, uygun ölçüm araç ve türlerinin belirlenmesi, geliştirilmesi ve amaca uygun bir şekilde uygulanması olduğu, vurgulanmaktadır. Bu süreçte, öğrencilerin duyuşsal durumlarının bir göstergesi olarak ortaya çıkan değer göstergelerinden, toplum içinde ve okuldaki davranışların gözlemlenmesinden, amaca uygun yapılandırılmış görüşmelerden ve konuyla ilgili duygularını özgürce, samimi ve dürüst bir şekilde ifade edebilmelerini sağlayacak ölçme araçlarından yararlanılabilir. Ancak, bu tür çalışmaları yapacak kişilerin belli bir yeterliliğe sahip olmaları da önemli bir husustur. UNESCO'ya (1992) göre "İdeal olanı, öğretmen yetiştirme alanında konuya yönelik uygun eğitimlerin verilmesidir. Bu durum, öğretmenlerin çocuklardaki duygusal gelişmeyi takip edebilmeleri için yeterli içsel bir anlayışa sahip olmaları bakımından gerekli bir ön koşuldur (s.99)."

Çalışmamızda, değerler eğitimi yaklaşımları, duyuşsal eğitim yaklaşımları, duyusal ölçme ve değerlendirme yaklaşımları, psikoloji, rehberlik ve eğitim alanlarında geliştirilen bireyi tanıma teknikleri vb. incelenerek sosyal bilgiler dersinde verilen değerler eğitimi ve diğer duyuşsal süreçlere yönelik ölçme etkinlikleri hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte: Değerlerin belirlenmesi, zorunlu seçimler, sıraya koyma, bitmemiş cümleler, otobiyografi, provokatif sorular, tamamlanmamış öyküler, karar verme süreçleri, empati kurma, seçim yapma, duygu haritası, veli ve akran değerlendirmesi, tutumların belirlenmesine yönelik derecelendirme ölçekleri, alternatiflerin puanlanması, zıt sorular, çoklu ortam değerlendirmeleri, sanatsal etkinlikler, ilgi envanterleri, görüşme ve gözlem gibi pek çok ölçme ve değerlendirme süreçlerinde kullanılabilecek yöntem ve tekniklerden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Bu etkinlikler, sosyal bilgiler dersinde verilen duyuşsal eğitimin, değerler eğitiminin veya öğrencilerin ilgili konuya yönelik duyuşsal durumlarının tespiti ve değerlendirilmesi sürecinde eğiticilere fikir vermesi ve pratik çözümler

sunması düşüncesiyle hazırlanmıştır. Bu yüzden, etkinliklerin doğrudan uygulanması yerine öğrencilerin seviyelerine, içinde bulundukları koşullara, konuların özelliğine ve duyuşsal hedeflerine göre uyarlanarak uygulanması önerilir. Ayrıca bu etkinlikler kişiliği, psikolojiyi veya herhangi bir ruhsal durumu belirlemeye yönelik ölçek veya testler değildirler. Bu yüzden, etkinliklerden elde edilen sonuçlardan kişiliğe, psikolojiye veya ruhsal duruma yönelik çıkarımlar yapılmasından kaçınılması gerekir. Ayrıca duygusal ölçümler, not vermek veya diğer notları belirlenmek için de kullanılmamalıdır. Çünkü duyuşsal eğitimde ölçme ile ilgili genel amaçlar öğrencilerin öğrenmelerini desteklemek ve ihtiyaç duyulan öğrenme süreçlerini planlamak içindir. Wight ve Doxsey'e (1972) göre "Duyuşsal eğitimde ölçme ile ilgili genel kaygılar ve düşünceler, öncelikle öğrencinin öğrenmesini desteklemek ve eksikliklerin tespit edilerek öğrenmeyi kolaylaştıracak önlemlerin üzerinedir. Bu bağlamda duyuşsal ölçümler: Eğitimin duyuşsal hedeflerinin başarılması, gelecek eğitim süreçlerine yönelik karar verme verilerinin toplanması, duyarlı büyümeye ve gelişime katkıda bulunan koşulların belirlemesine yönelik olmalı; öğrencilerin bu konudaki eksikliklerini veya yetersizliklerini gidermek ve öğrenmeyi desteklemek için yapılmalıdır."

Duruma bağlı olarak duyuşsal özellikler kişiden kişiye farklılıklar gösterebilir, kişinin o anki psikolojik durumuna göre değişebilir, kişi içinde bulunduğu ortama ve şartlara göre yönlendirme yapabilir. Ayrıca Bacanlı'ya (2006) göre bilişsel hedefi değerlendirmek için doğru bir cevap belirlemek ve öğrenciden bunu istemek yeterli olabilirken duyuşsal hedeflerin değerlendirilmesinde tek bir doğru veya yanlış yoktur. Olsa bile bu doğru veya yanlış, kişiden kişiye farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durumda, sergilenen davranışın, kişinin gerçek duyuşsal yapısıyla ilişkili olup olmadığını veya gerçek duygularını yansıtıp yansıtmadığını kestirmek oldukça zordur (s. 16-17). Bu nedenle, duyuşsal ilerlemeyi değerlendirmek için düzinelerce kullanışlı ödev, test ve diğer *ölçme etkinlikleri gerekecektir (Pierre ve* Oughton, 2007: 4). "Hatta, bazen kişi bir takım ortamlara sokulabilir ve o ortamlarda gösterdiği davranışlardan duyuşsal nitelikleri çıkarsanmaya çalışılabilir" (Bacanlı, 2006: 16). Bu yüzden, daha geçerli veriler elde edebilmek için konuya yönelik birden fazla ölçme etkinliğinin yapılması önerilir.

Duyuşsal ölçme sürecindeki önemli bir konuda; verilerin, geçerli ve güvenilir olması için duyguların samimi bir şekilde ifade edilmesidir. Bu samimiyetin oluşması için de öğrencilerin kendilerini rahat, özgür, güvende hissetmeleri ve

herhangi bir baskı altında kalmamaları oldukça önemlidir. Ayrıca öğrencilerin, duygularından dolayı rencide olmamaları için de gerekli önlemlerin mutlaka alınması gerekir. Bu yüzden, öğrencilerin kendilerini özgür, rahat ve güvende hissetmeleri için gerekli önlemler alınmalıdır.

Öğrencilerin kendilerini rahat, özgür ve güvende hissedecekleri bir atmosferin oluşması için özellikle öğretmenin tutum ve davranışı oldukça önemlidir. Bu yüzden öğretmenler, öğrenme ortamında dürüst, samimi ve demokratik tutum ve davranışlar sergilemelidirler. Bu şekilde davranılarak psikolojik dürüstlük ve doğruluk için bir atmosfer oluşturulur. Bu dürüstlük olmadığı zaman öğrenenler öğretmenlerinin duymalarını istediği şeyleri söylemeye meyilli olurlar. Gerçekten düşündükleri ve hissettikleri şeyleri söylemezler. İşte o zaman da değerlendirme için yapılan her çaba boşa gidecektir. Bunun önüne geçilmesi için eğitimcinin eleştirel ve tehdit edici bir tavır takınmaması; açık, samimi ve içten olması gerekir. Böylelikle öğrenenler kendileri olmak için gereken özgürlüğü bulurlar (UNESCO, 2005: 27-28). Bu bağlamda, öğrencinin samimi ve içten davranması bekleniyorsa, öğretmenin sadece ölçme ve değerlendirme sürecinde değil; tüm eğitim öğretim sürecinde demokratik bir şekilde açık, samimi ve içten davranması gerekir.

Duygusal alandaki en önemli veriler, öğrencinin kendi kendini içten ve samimi bir şekilde değerlendirirken ortaya çıkmaktadır. Bu durum, öğretmenin öğrencilerin kendi düşüncelerini ortaya atmaları için etkinlikler geliştirmesini, fikirlerin açık ve samimi bir şekilde analizinin yapılmasını sağlamasını, özgüven geliştirmesini ve onların düşüncelerini keşfetmesini gerektirir. Bu süreç, öğrencinin kendine güvenini geliştirmesi için gereklidir. Burada öğrenci, kendi sonuçlarını formüle etme ve kanıtlarını değerlendirebilme yeteneğini geliştirme görevini üstlenir (Wight ve Doxsey, 1972). Bu yüzden öğrencilerin öz değerlendirme yapabilecekleri etkinliklerin uygulanması önerilir.

Değerlerin oluşum ve edinim özelliklerinden dolayı, verilen eğitimden hemen sonra kazanım düzeyinin ölçülmesinin kesin sonuçları vermesi beklenemez. Çünkü uzmanlar (UNESCO, 1986 ve UNESCO, 2005), ilgili kavramın, kişinin deneyimleriyle ve düşünceleriyle birleştirilmesi ve duygusal boyutta kabullenilmesi gerektiğini; burada, hem kişinin kendisinin hem de diğer insanların değer sistemlerine karşı beğeni, kabullenme ve saygı geliştirmesi gerektiğini ve bu kabullenmenin de belli bir zaman dilimi içerisinde oluştuğunu belirtmektedirler. Mikluics (1998), ilgili duyuşsal özelliklerin yeterince gelişebilmesi için dikkat edilmesi gereken önemli bir husus olarak, duyuşsal eğitim programlarının

belli bir zaman periyodu içinde yer alması ve uzun süreli çalışılması gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca gelecekteki değişimleri görebilmek için programın uygulayıcıları tarafından belli aralıklarla değerlendirme analizleri yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Öte yandan, kişinin duyuşsal durumları akran çevresinde, evde (aile içinde), okulda, sosyal çevrede, farklı sosyal ortamlarda, kendisi ile baş başa kaldığı zamanlarda vb. durumlarda farklılıklar gösterebilir. Bu yüzden öğrencilerin değer göstergelerinin daha objektif bir şekilde ortaya çıkabileceği durumları (ev, akran çevresi ve sosyal çevre) akran ve aile gözlemlerinden yararlanarak tespit etme imkânı vardır. Çünkü aileler ve arkadaşlar çocukla sürekli etkileşim halinde oldukları için birbirlerinin davranışlarını bilinçli veya bilinçsiz olarak gözlemlemektedirler. Ancak ailenin veya arkadaşın gerçekleri saptırma veya her şeyi söylememe olasılığına karşı birey hakkında elde edilen bilgilerin, bireyi etiketlemek veya not vermek amacıyla değil; bir sorununun tespitine veya çözümüne katkı amacıyla kullanılacağının garantisi verilmelidir. Ayrıca doğru bir değerlendirmenin çocuğun gelişimi için gerekli çalışmaların yapılmasına katkı sağlayacağı anlatılmalı ve akran, veli, öğretmen işbirliği sağlanmalıdır. Bu süreçte velinin veya akranın gözlemlerini güvenilir bir şekilde alabilmek için akran/veli gözlem, görüşme vb. değerlendirme formları geliştirilebilir.

Kaynakça

Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akbaş, O. (2005). Değer öğretiminde yeni yaklaşımlar. *MEB ilköğretim sosyal bilgiler dersi 4-5. sınıflar öğretim programı ve klavuzu* (s. 89-94) içinde. Ankara: MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Alver, B. (2018). *İlkokullarda yetiştirme programı psikososyal destek rehberi*. Ankara: MEB Yayınları.

Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi. 1* (3), 121-144.

Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal davranış eğitimi* (3. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bacanlı, H. (2013). *Değer eğitimi: Sorular ve sorunlar - gelenekten geleceğe*. Ankara: Orient Yayınevi, 43-55.

Bacanlı, H. (2017). *Değer bilinçlendirme yaklaşımı*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Bee, H. and Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi* (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Bobaroğlu, M. (2001). Değer üreten bir varlık olarak etik insan. *Us Düşün ve Ötesi*, *6.* Erişim adresi: http://www.dusunuyorumdergisi.com/deger-ureten-varlik-olarak-etik-insan/

Bolay, S.H. (2007). Değerlerimiz ve günlük hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, *1* (1), 12-19.

Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Cevizci, A. (1999). *Paradigma felsefe sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Çelik Örücü, M. (2015). Kendini anlatmaya dayalı teknikler. C. Şahin (Ed.). *Bireyi tanıma teknikleri* (s. 239-267) içinde. Ankara: Pegem A Akademi.

Davis, H. D. (2006). Character education in america's public schools. *Journal of Church and State.* (2009, 19 Aralık). Erişim adresi: http://www.redorbit.com/news/ education/456519/characteredu cation_in_americas_public_schoo/

Demirbaş, M. ve Yağbasan, R. (2004). Fen bilgisi öğretiminde, duyuşsal özelliklerin değerlendirilmesinin işlevi ve öğretim süreci içinde, öğretmen uygulamalarının analizi üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (5),* 177-193.

Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması* (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Doğanay, A. (2007). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed.). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi: Yapılandırmacı bir yaklaşım* (3. baskı) içinde (s. 255-286). Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

Eroğlu, Y. (2015). İlgi envanterleri. C. Şahin (Ed.). *Bireyi tanıma teknikleri* (s. 105-123) içinde. Ankara: Pegem A Akademi.

Esmaeili, Z. and Bagheri, M. (2015). Evaluation of the relationship between critical thinking skills and affective control in child training students of the female technical and vocational college in the city of broujerd. *Journal of Education and Practice*, 6 (16), 28-36.

Fagen, S. A. ve Checkon, S. (1972). Issues in measuring teacher competence for affective education. *Prepared for a panel on Significant Affective Aspects of Education at the American Educational Research Association Meeting.* April 7, Chicago. Erişim adresi: https://www.eric.ed.gov (No: ED065554).

Forsyth, A. S. ve Gammel, J. D. (1973). *Toward affective education: a guide to developing affective learning objectives.* Columbus, Ohio: Center for Improved Education. Erişim adresi: https://www.eric.ed.gov (No: ED092525).

Gömleksiz, M. N. ve Kan, A. Ü. (2012). Eğitimde duyuşsal boyut ve duyuşsal öğrenme. *Turkish Studies: International Periodical Forthe Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 7(1), 1159-1177.

Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar* (3. baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Hawkes, N. ve Heppenstall, L. (2002). Living values - one primary school's way of encouraging a valuesbased education (2008, 5 Temmuz). Erişim adresi: www.rcpsych.ac.uk/PDF/nl9_five

MEB. (2013) . Değerler eğitimi yönergesi (2016, 21 Şubat). Erişim adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/10/05/743046/dosyalar/2013_02/24015229degerlereitimi ynergesi.pdf

Mikluics, M. (1998). *A systematic classification of approaches in values/ethics/moral/ character education* (Unpublished doctor's thesis). United States International University, San Diego, California.

Oktay, A. S. (2007). İslam düşüncesinde ahlaki değerler ve bunların global ahlaka etkileri. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Ed.). *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 131-143) içinde. İstanbul: DEM Yayınları.

Otluoğlu, R. (2002). İlköğretim okulu programında duyuşsal alan ve duygu. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 163-172.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi, 1* (3), 217-239.

Öztürk, Z. (2005). On beşinci yüzyıl şairlerinden Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi'nin Yusuf ve Zeliha mesnevisinde işlenen değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, 3* (10), 41-72.

Pierre, E. ve Oughton, J. (2007). The affective domain: Undiscovered country. *College Quarterly, 10 (4), 1-7* (2018, 31 Mayıs). Erişim adresi: http://www.senecac.on.ca/ quarterly/2007-vol10-num04-fall/pierre-oughton.html_

Raths, L.E. Harmin, M. ve Simon, S.B. (1978). *Values and teaching*: *Working with values in the classroom*. Columbus, Ohio: Charles E. Merill Company.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values.* New York: Free Pres.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, *25,* 1-65.

Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (20. baskı). Ankara: Pegem A Akademi.

Sims, M. (2003). Value-based education for pre-service students in children and family Studies. *Journal of Educational Enquiry, 4*(1), 68-79 (2008, 04 Temmuz). Erişim adresi: www.literacy.unisa.edu.au/jee/Papers/JEEVol4No1/Paper%205.pdf

Şahin, C. (Ed.). (2015). *Bireyi tanıma teknikleri.* Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

Tahiroğlu, M. (2011). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde doğa sevgisi, temizlik ve sağlıklı olma değerlerinin öğretimi ve değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının belirlenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi* (3. basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tekin, H. (2003). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (16. baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.

Tekindal, S. (2009). *Duyuşsal özelliklerin ölçülmesi için araç oluşturma* (2. baskı). Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

Turgut, M. F. ve Baykul, Y. (2012). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (4. baskı). Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2016). Değerli bir kavram olarak "Değer ve Değerler Eğitimi." R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* (2. baskı) içinde (s. 1-16). Ankara: Pegem-A Akademi, 1-16.

UNESCO (1986). *Teaching methodologies for population education: Inquıry/discovery approach and values clarification.* Bangkok, Thailand: UNESCO Regional Office for Education in Asiaandthe Pacific (2009, 12 Şubat). Erişim adresi: http://unesdoc.unesco.org/images /0006/000693/069359eb.pdf

UNESCO (1992). *Education for affective development: A guidebook on programmes and practices*. Bangkok, Thailand: UNESCO Principal Regional Office for Asiaand the Pacific (2018, 10 Mart). Erişim adresi: http://unesdoc.unesco.org/images/0009/ 000932/093253eo.pdf

UNESCO (2005). Learning to do: Valuesfor learning and workingtogether in a globalized world. L. R. Quisumbing and J. Leo (Ed.) (2009, 06 Ocak). Erişim adresi: http://www.unevoc.unesco.org/fileadmin/user_upload/pubs/LearningToDo.pdf

Wight, A. R. ve Doxsey, J. R. (1972). *Measurement in support of affective education*. Salt Lake City, Utah: Interstate Educational Resource Service Service Center. Erişim adresi: https://www.eric.ed.gov (No: ED069731).

Yapıcı, A. ve Zengin, S. Z. (2003). İlâhiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova üniversitesi ilâhiyat fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi, 1*(4), 173-206.

Journal of Values Education
Vol. 17, No. 38, *295-331,* December 2019

Extended Abstract

Assessment and Evaluation in Values Education and Other Affective Processes in Social Studies Course: Activities as Examples In Terms of Problems and Solutions

Mustafa TAHİROĞLU, Corresponding Author, Assoc. Prof.
Nevsehır Hacı Bektas Veli University, Faculty of Education.
E-mail: mtahiroglu80@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8862-3234

Turhan ÇETİN, Prof. Dr.
Gazi Unıversity, Gazi Faculty of Education
E-mail: turhan.cetin03@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2229-5255

Introduction

When the relevant literature is examined, it is seen that a significant portion of the knowledge, skills and values required for the upbringing of the students as good individuals are tried to be given through the Social Studies Course. Therefore, in social studies education, it is very important to provide values and other affective gains successfully. However, in an educational process (Turgut and Baykul, 2012: 1-2), it is necessary to make a correct judgment about student achievement in order to determine whether success has been achieved by students, if so, how much has been achieved and what are the deficiencies. Because the basis of the success in education and training processes (Alver, 2018: 3), is based on recognizing the individual and preparing an educational process accordingly. In this context, it is important to determine the affective characteristics and values of the students for the recognition. This situation reveals the importance of measurement and evaluation in affective dimension in order to make correct decisions about the student.

However, while cognitive and psychomotor gains can be easily measured by certain tests or activities, whether predetermined correct answers or behaviors have been achieved, it is not easy to measure affective gains; It is thought to be difficult, complex, laborious and not even sufficient. Because affective behaviors may vary from person to person. It may even change according to the psychological state of the person and the circumstances. Therefore, there is nothing as sheer right or wrong, even when something is perceived as right or wrong, it vary from one individual to other. It is also very likely that when one realizes that there is an evaluation process or he/she out of concern for the appreciation of teachers or other authorities, that would quite likely not reflect his/her true feelings by "pretending to be…". From this point of view, measuring the affective field appears to be a difficult, troublesome and complex task. These and similar situations often lead to the neglect of the affective measurement and evaluation phase in educational processes (UNESCO, 1992; Akbaş, 2004; Bacanlı, 2006; Pierre and Oughton, 2007; Gömleksiz ve Kan, 2012).

As it is mentioned above, the difficulties in not being able to perform and measure affective education processes are attributed to a number of reasons. Some of them (Fagenand Checkon, 1972; ForsythandGammel, 1973; UNESCO, 1992; HawkesandHeppenstall, 2002; Tekin, 2003; UNECO, 2005; Tavsanjil, 2006; Bacanli, 2006; Pierre andOughton, 2007; BeeandBoyd, 2009; Tekindal, 2009; Senemoglu , 2011; Shirtless and Blood, 2012; Bacanlı, 2013; Şahin, 2015; Bacanlı, 2017): 1) problems arising from the lack of methods, activities and practitioners in which the results of affective education can be evaluated.2) It is difficult to determine which of the affective sides of the exhibited behavior may be related. 3) Lack of validity and reliability of what is effective on an affective behavior or how effective the training is. 4) Different reactions arising from personality traits in the same situation. 5) The ability of the person to change his / her emotions even in the same situations according to his / her psychological state and conditions. 6) Showing emotions according to the severity of the effect. 7) The state of one being able to express what is supposed to be, not the actual feelings. 8) The possibility of experiencing temporary emotions. 9) Anxiety about the acceptance of emotional expression. 10) Emotions are sometimes ambiguous and unpredictable. 11) Uncertainty about when the results of affective education should be measured (The process of accepting and adopting given values). 12) Priorities of the person.13) differences in interests, wishes, needs, goals or orientations.14) Reference status; When deciding one's own reaction to a situation, it may be based on the emotional response of another to the subject. This may prevent the child from reflecting his / her own feelings.

On the other hand, emotions, attitudes, beliefs and other affective characteristics play an important role on values of a person (Rats, Harmin and Simon, 1978). This shows that the measurement and evaluation processes of values education and other affective evaluation processes have similar characteristics. Therefore, it can be said that the problems experienced in the evaluation processes of affective education are also experienced in value education processes.

Nevertheless, recent developments in the field reveal that the ways in which people express their feelings can be determined and the relationship between emotion, value and behavior can be determined. In this context, the literature (Forsyth and Gammel, 1973; Raths, Harmin and Simon, 1978; UNESCO, 1992, UNESCO, 2005; Bacanlı, 2006; Tavşancıl, 2006; Doğanay, 2007; Tekindal, 2009; MEB, 2013; Çelik Örücü, 2015; Şahin, 2015; Eroğlu, 2015; Bacanlı, 2017), revealed that role play, rating of values, classification of values, mandatory choices, sequence arrangements, strongly agree/strongly disagree, revealing values, unfinished sentences, autobiographical questions, autobiography, provocative questions, pictures without title, cryptic papers, quotations, unfinished stories, scales for determining attitudes, scales for determining attitudes, emotion maps, artistic activities and other individual recognition techniques, etc. are many test and non-test methods and techniques for determining values and affective characteristics. In this study, by using these methods and techniques, it was aimed to prepare activity samples for measuring and evaluating values and other affective characteristics.

Some Examples of Activities:

If I were you Activity

In this study, firstly a case study about the emotion or value is presented. Then the individual is asked about how he would behave butting himself/herself in the place of the one presented in the case study.

Process:

.....(*Here the relevant behavior example is presented and the following gaps are requested*).....
If I were you .....I would act.
Because:.....

Priority List Activity

Students' priorities may give clues about their affective characteristics or values. An example is presented below in which priorities for the relevant value or affective trait will be determined.

Process:

First of all, the students are given expressions or items related to the value or affective property. Then they are asked to decide what has priority for them. "To determine your priorities, ask yourself the following question: what is my priority? Which one can I give up?"

In order to determine their priorities, students may be asked to prepare a priority list. For example:

My 1st Priority: .....
.....

My 2nd priority .....
.....

What I felt activity

In the studies aimed at values acquisition, "What I felt" activity can be used to enhance the students' sensitivity to the relevant value and enable them to react with their emotions. In this context, the following is an example of an activity aimed at assessing the "respect and tolerance" for feelings and thoughts.

1. *I felt .....because someone criticized or mocked my thoughts (someone's thoughts contradicted my thoughts, etc.).*
2. *I ridiculed someone else's thoughts (criticized him, etc.). If you have experienced such a situation, choose and describe below.*
   - *It disturbed me.*

     Because.....
   - *I enjoyed this situation. Because.....*

   If you feel something different from these two options, fill in the option below.
   - *I felt.....*

   Sacrifice activity

This study can be done to determine how much a student appreciate a value and how much importance he or she ascribe to the value. Question or questions

similar to the following may be asked to initiate the process (assessment of the value of patriotism).

Process:

Imagine that the country is going through a difficult process (examples are given).

What can you give up to help save the country from the difficult situation? (money, home, comfortable life, etc.)
Please explain why you can give up (no right or wrong answer. Just express your true feelings): .....

Activity at home, outdoors and alone

The aim of this activity is to determine how the student's behavior towards a value or emotion occurs outside the school environment. During the application process of this activity, the student is asked to draw or write something about the value or mood under the appropriate headings in the four-section table. Sections are: In the community, at home (family), alone, with friends. A sample activity is presented below.

"When I get so angry I ..." If you experience such a feeling, please write down how you will behave in the following environments and why you behave like this.			
In the community	At Home	Alone	With friends

As a result, it can be said that knowledge, skills and values necessary for raising active individuals is aimed to be given in the Social Studies course. Therefore, it is very important to provide affective gains in social studies. In order to achieve these gains, it is important to evaluate the effectiveness of the education provided and to determine the deficiencies and to take the necessary measures. However, despite the fact that the educational programs included in the values in their basic achievements goals, the measure and assessment of the affective gains is thought to be difficult and abstract, so that the evaluation process is not emphasized too much and this raises questions about whether it is successful in this regard. Considering these problems, it is thought that it will be beneficial to try to determine the affective gains of the students by preparing similar activities by taking advantage of the activities prepared in our study. However, these activities are not scales or tests to determine personality, psychology, or any mental state. Therefore, it is necessary to avoid making inferences about personality, psychology or mental state from these activities.